

Jednakost akuzativa s nominativom ili genitivom u jednini imenica prve vrste

Akuzativ jednine imenica I vrste prvobitno je bio jednak nominativu. Postepeno je došlo do diferenciranja u upotrebi, pa kada ove imenice označavaju nešto neživo, imaju akuzativ jednak nominativu, a kada označavaju nešto živo, imaju akuzativ jednak genitivu. Međutim, u praksi nije uvijek tako, mnogi slučajevi se ne mogu podvesti pod ovo pravilo.

Javile su se različite tendencije rješavanja ove problematike, naročito u oblasti sportske terminologije. Pored osnovnog kriterija koji odlučuje o jednakosti akuzativa sa nominativom ili genitivom, to jest da li je značenje imenice za živo ili neživo, javili su se i drugi kriteriji, kao npr. da li je imenica upotrijebljena sama, bez ikakvih drugih mogućnosti da se iskaže njeno padežno značenje, ili je sa prijedlogom, ili se uz nju nalazi bilo koja riječ koja je na neki način dopunski objašnjava i sl.

Uzus je, dakle, ponudio neka nova rješenja i dopune norme koja je, kao što će se vidjeti iz kratkog pregleda literature o ovoj problematici, utvrđivala jednakost akuzativa sa nominativom ili genitivom isključivo na osnovu značenja imenice, tj. da li ona označava nešto neživo ili živo.

PREGLED LITERATURE

Vuk Stefanović Karadžić govoreći o »sklonenijima« uz prvo sklonenije ističe da treba upamtiti: »1. Imena bezdušni stvari imaju u jed. broju vin. kao imenitelni«.*¹

Dura Daničić govori o padežnim nastavcima imenica muškog roda i kaže: »Ove riječi imaju u jednini nastavak za drugi padež (genitiv) *a*, za treći (dativ) *u*, za četvrti (akusativ) jedne nemaju nikakoga nastavka, nego im je taj padež kao prvi, a druge se mjesto

1 Vuk Stefanović Karadžić: Srpski rječnik, Beč, 1818. godine (str. XXXVIII)

toga padeža služe drugim...^{*2} Ovo pravilo Daničić dopunjuje u istoj knjizi na 6. strani u 5. tački koja glasi: »Koje se riječi govore za čovjeka ili za kaku životinju, one u jednini uzimaju drugi padež i za četvrti, a ostalima je četvrti jednak s prvim.«^{*3}

Tomo Maretić poklanja ovom pitanju mnogo pažnje. Za imenice I vrste kaže »da im je akuzativ jednine jednak, sad s genitivom, sad s nominativom; prvo vrijedi za one koji znače što živo, a drugo za one, koji znače što neživo.«^{*4} U nastavku Maretić konstatuje da »od ovog pravila nema mnogo izuzetaka, a među najznatnije ide riječ düh; ona upravo znači nešto neživo, tj. ono što čovjek dahne; ali se vrlo često upotrebljava za bića, koja po crkvenom nauku nemaju tijela, dakle za ono, što se njemački veli »Geist«. Poradi toga, dakle, što düh u značenju »Geist« znači nešto živo, glasi akuzativ jednine dūha, ali budući da se toj riječi još i danas osjeća njezino iskonsko značenje, tj. »dah« zato ona i kada znači Geist, ima u akuzativu također oblik düh«.

Nakon ovoga Maretić navodi potvrde, i za jedno, i za drugo značenje, uočavajući kolebanje u obliku akuzativa imenice düh.

Dalje, govori se o slučajevima »kada se pod riječima, koje znače nešto neživo, misli na kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom«. T. Maretić ovo potvrđuje primjerima iz narodnih pripovjedaka, gdje se o Mjesecu govori kao o živom biću. U istu kategoriju spada i imenica idol.

Posebno se raspravlja o obliku akuzativa imenica mrtvac i pokojnik, kod kojih je akuzativ uvijek jednak genitivu, iako one znače nešto neživo.

Obrnuti su slučajevi kada se nešto neživo označava imenima živih bića. To su nazivi knjiga, listova, mjesta, gdje Maretić, također, konstatuje kolebanje oblika akuzativa. Izlaganje o ovom problemu Maretić zaključuje riječima: »Ne znam šta bi običnije bilo, da li: napni kokot (na puški) ili kokota, izliječio rak u grlu (bolest) ili raka«.^{*5}

Kod A. Belića nalaze se sljedeći podaci o akuzativu jednine imenica I vrste: »Kod imenica koje znače žive stvorove pored oblika muž upotrebljava se oblik genitiva muža od prvih vremena; ali se ipak sve do XV i XVI v. upotrebljava i stari oblik akuzativa i kod tih imenica; uz konj (St. p. I, 13); bijuć skot (St. p. I 148) i sl. Objašnjenje ovoj osobini dao je, bar sa principalske strane, prof. Meje. Nalazeći da se još u opšteslovenskom jeziku kod ličnih ... zamenica ja, ti upotrebljava genitiv — akuzativ, tj. mene, tebe, (pored enklitičkog me, te) zatim da se kod zamenice za lice kto upotrebljava oblik koga (= kogo) opet i za genitiv i za akuzativ jednine, on je

2. Đura Daničić: Oblici hrvatskog ili srpskog jezika, osmo izdanje, Zagreb, 1892. godine (str. 2)

3. Ibid: str. 6.

4. Tomo Maretić: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1899. (str. 144)

5. Ibid: str. 145.

došao do zaključka da je upotreba kod oduševljenih imenica genitiva za akuzativ proizvod uticaja zamenice za lice k^{to}. Ja ne ulazim ovde u objašnjavanje zašto se jednakost genitiva i akuzativa pojavila kod zamenica, već mislim da je ovim nesumnjivo tačno objašnjeno: 1) zašto se pomenuta jednakost akuzativa i genitiva javlja kod imena koja znači živ stvor (k^{to} se odnosi samo na živo stvorenje), 2) zašto je to samo kod imenica muškog roda i 3) zašto se to vrši, bar u našem jeziku, samo u jednini (zamenica k^{to} nema množine)«. ^{*6}

Savremene srednjoškolske gramatike i udžbenici na sličan način postavljaju ovu problematiku.

Zagrebačka srednjoškolska gramatika ponavlja uglavnom ono što je već zapazio T. Maretić u vezi s oblikom akuzativa jednine imenica I vrste.

Tako je akuzativ jednak genitivu i kada »imenom označeno čeljade ili životinja više nisu živi ili uopće nisu živi (npr. slike, figure njihove)«. Ovo se potvrđuje primjerima: »Poznavao sam mu pokojnog oca. Nacrtao je slona. U šahu je izgubio konja« ... »Zbirne imenice za živo: naraštaj, narod, odbor, puk; imenice za neživo i apstraktno, imaju akuzativ jednak nominativu jednine: brijeg, sto (1), nož. ... naraštaj, narod, odbor, puk i dr.«. ^{*7}

Ako su iste riječi za živo i neživo, onda je od njih akuzativ jednine u prvom slučaju jednak genitivu, u drugom nominativu, npr.: »Ulovio je raka, ali: ima rak na koži (j. bolest); pozvao je člana odbora, ali: pročitao je član pravila; poslao je vjesnika, ali: poslao je Vjesnik (neživo)«. ^{*8}

U *srednjoškolskoj gramatici M. Stevanovića* pravilo o obliku akuzativa imenica I vrste glasi: »Imenice koje označavaju živa bića imaju oblik akuzativa jednine jednak genitivu, a kod imenica što označavaju predmete ili bilo što drugo, akuzativ je jednak s nominativom«. ^{*9}

Tako i imenima kolektivā (skupova živih bića) koja imaju oblik nominativa jednine m. roda, akuzativ jednine jednak je s nominativom jednine.

M. Stevanović ne ostavlja nikakve mogućnosti kolebanja ni kad je riječ o predmetima kojima se daju nazivi živih bića, uvijek je u takvim slučajevima akuzativ jednak nominativu. Ovo se potvrđuje primjerima: »Pokrenuli su Orao (književni list) — Zauzeli su Soko (grad) — Otišli su u Sveti Ivan (mesto) — Čitamo Jež (šaljivi nedeljni list)«.

6 Aleksandar Belić: Istorija srpskohrvatskog jezika, knj. II, sv. 1: Reči sa deklinacijom, Beograd, 1972. (str. 9)

7 Brabec, Hraste, Živković: Gramatika hrvatskosrpskog jezika, Zagreb, 1952. (str. 43)

8 Ibid: str. 44.

9 Mihajlo Stevanović: Gramatika srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije, Novi Sad, 1954. (str. 123)

Kasnije, M. Stevanović ipak dozvoljava u sljedećim slučajevima odstupanje od osnovnog pravila o obliku akuzativa: »1. Ako neko književno, odnosno umetničko delo nosi ime (ili prezime) neke ličnosti, njegov se naslov u akuzativu jednine upotrebljava u obliku koji je jednak s genitivom (Čitao sam Kanjoša Macedonovića). 2. Poneki put će se, istina, reći i čitam »Ježa«, »Krokodila« i sl., iako je ovde, kako rekosmo, običniji akuzativ jednine u obliku nominativa. 3. Isto tako i kada se kolektivima živih bića (pojedininim sportskim klubovima, recimo) daju nazivi drugih živih bića, kao zajedničkih imenica, njihov oblik akuzativa može biti jednak nominativu«. *¹⁰

U zagrebačkom *Jezičnom savjetniku**¹¹ raspravlja se o obliku akuzativa na sličan način kao što je to činio T. Maretić i navode gotovo identična odstupanja od osnovnog pravila koja je i on dozvoljavao.

Shvatanje ove problematike, kako je ona tretirana u »Jezičnom savjetniku« prilično se razlikuje od shvatanja M. Stevanovića.

Kod Stevanovića nalazimo da je akuzativ jednak genitivu ako neko književno, odnosno umjetničko djelo nosi ime ili prezime neke ličnosti, a običnije je: Čitam »Jež« ili »Krokodil«, nego čitam Ježa ili Krokodila.

U »Jezičnom savjetniku« smatra se da je u ovakvim slučajevima, a naročito kada je riječ o personifikaciji imena običniji akuzativ koji je jednak genitivu.

Ako se radi o riječima s dvojakim značenjem, akuzativ je jednak genitivu kada one znače nešto živo, a jednak je nominativu kada znače nešto neživo.

Kao što se može zaključiti na osnovu pregledane literature, u okviru ove problematike ima dosta nerazjašnjenih pojava, kolebanja, pa i neslaganja među autorima.

T. Maretić je najbolje pokazao u čemu je osnovni problem, istakavši svoje dvoumljenje, da li je običnije reći: »napni kokot ili kokota« i »izliječio rak ili raka«.

Većina autora je slijedila T. Maretića rješavajući ova pitanja, dok se M. Stevanović izdvaja po sklonosti ka čvršćoj normi i ograničavanju kolebanja između oblika akuzativa za živo i neživo.

Istraživanja ove problematike obavljena su u okviru literarnog i novinarsko-publicističkog stila.

Prilikom odabiranja korpusa težište je stavljeno na proučavanje bosanskohercegovačkog terena, ali su zbog orijentacije uzimani, istina u ograničenoj mjeri, i primjeri sa ostalih područja srpskohrvatskog jezika.

10. Mihajlo Stevanović: Savremeni srpskohrvatski jezik, Beograd, 1964. (str. 188)

11. Slavko Pavešić i dr.: Jezični savjetnik s gramatikom, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Literarni stil prezentiran je djelima 12 autora, od kojih je 7 sa bosanskohercegovačkog, a 5 iz ostalih područja srpskohrvatskog jezika.

Navešćemo djela, autore i skraćenice koje su za njih upotrijebljene u daljem tekstu:

1. Ivo Andrić: »Na Drini ćuprija«, Prosveta, Beograd 1955. str. 399, (skr. Andr. N.)
2. Mirko Božić: »Kurlani«, Zagreb, Zora 1954. str. 250 (skr. Bož. K.)
3. Branko Ćopić: »Bašta sljezove boje«, Veselin Masleša, Sarajevo 1973. str. 120 (skr. Ćop. B.)
4. Zija Dizdarević: »Sabrana djela«, biblioteka Kulturno nasljeđe, Svjetlost, Sarajevo 1968. str. 284 (skr. Dizd. S.)
5. Oskar Davičo: »Bekstva«, Prosveta, Beograd i Svjetlost Sarajevo, 1969. str. 358 (skr. Dav. B.)
6. Alija Isaković: »Sunce o desno rame« MS, Novi Sad 1963. str. 291 (skr. Isak. S.)
7. Miroslav Krleža: »Hrvatski bog Mars«, Zagreb, Zora 1962. str. 467 (skr. Krl. H.)
8. Mihajlo Lalić: »Lelejska gora«, Beograd, Nolit 1965. str. 531 (skr. Lal. L.)
9. Ranko Marinković: »Kiklop«, Zagreb, Mladost 1971. str. 450 (skr. Mark. K.)
10. Meša Selimović: »Tišine«, Svjetlost, Sarajevo 1961. str. 200 (skr. Sel. T.)
11. Derviš Sušić: »Uhode«, Svjetlost, Sarajevo 1971. str. 240 (skr. Suš. U.)
12. Anđelko Vuletić: »Gorko sunce«, Svjetlost, Sarajevo 1966. str. 293 (skr. Vul. G.)

Novinarsko-publicistički stil je, također, obuhvatio prvenstveno izvore sa bosanskohercegovačkog područja, a ostali su dati da bi se mogao steći širi uvid i vršiti poređenja.

Korpus je obuhvatio tekstove nastale u vremenu od 1960. do 1974. godine.

Ekscerpirano je 38 brojeva »Oslobođenja«.

Iz istog razdoblja uzeto je po nekoliko brojeva sljedećih listova koji izlaze u Bosni i Hercegovini: Svijet — Sarajevo, Večernje novine — Sarajevo, Male novine — Sarajevo, Sportske novine — Sarajevo, Sloboda — Mostar, Glas — Banjaluka, Glas Trebinja — Trebinje, Krajina — Bihać, Naša riječ — Zenica, Front slobode — Tuzla.

Ostale oblasti srpskohrvatskog jezika predstavljene su sa po nekoliko brojeva sljedećih listova: Politika — Beograd, Sport — Beograd, NIN — Beograd, Jež — Beograd, Ilustrovana politika — Beograd, 92 — Beograd, Borba — Zagreb, Vus — Zagreb, Vjesnik — Zagreb, Večernji list — Zagreb, Dubrovački vjesnik — Dubrovnik, Pobjeda — Titograd, Auto, revija za jugoslovenski automobilizam, Veliki narodni kuvar, Narodna knjiga — Beograd, Glasnik Instituta za geološka istraživanja — Sarajevo.

U ovaj stil je također ušlo više emisija Televizije i Radija Sarajevo, koje su obrađivane neposrednim slušanjem. Jezička praksa je u ovoj oblasti donijela mnoštvo novih kategorija riječi koje su počele da se kolebaju u pogledu oblika akuzativa jednine. Pokušaćemo da prikazemo stanje u savremenom jeziku, uglavnom na bosanskohercegovačkom terenu, i ukažemo na to koje tendencije prevladavaju u praksi. Obratićemo pažnju u različitim stilovima na slučajeve koji se uklapaju u propisanu normu i na one koji je narušavaju.

OBLIK AKUZATIVA IMENICA POKOJNIK, MRTVAC, LEŠ

Još je Maretić ozakonio odstupanja od osnovnog pravila o obliku akuzativa kod imenica koje označavaju živa bića, ali koja više nisu živa. To je slučaj imenica *pokojnik* i *mrtvac*. Mi ćemo, međutim, ovdje dodati i imenicu *leš*, jer i ona označava nešto što je bilo živo.

Akuzativ imenica *pokojnik* i *mrtvac* uvijek je jednak genitivu. Razlozi za ovo odstupanje su najviše psihološke prirode. *Mrtvac* i *pokojnik* označavaju nešto što je još nedavno bilo živo, na čiju neživost se još nismo navikli pa se to odražava i u gramatičkom obliku riječi.

Na odstupanje utiče vrlo složen splet psiholoških i emocionalnih činilaca. Svi primjeni upotrebe akuzativa ovih imenica u literarnom stilu potvrđuju odstupanje od pravila za oblik akuzativa: »da mrtvaca uskrisi« (Krl. H. 342. str.), »tako ga kao mrtvaca prenesoše« (Andr. N. 41. str.) ... »ispod oka menio pokojnika« (Andr. N. 157. str.) ... »preneti mrtvaca« (Andr. N. 60. str.).

Međutim, s imenicom *leš* stvar stoji drugačije. Ona se ne spominje u literaturi uz imenice *mrtvac* i *pokojnik*, iako također označava nešto što je bilo živo. Njen akuzativ je u skladu s osnovnim pravilom, tj. uvijek je jednak nominativu. To potvrđuju sljedeći primjeri literarnog stila: »progutao svoj *leš*« (Mar. K. 94. str.) ... »svoj *kadaver* sam prodao« (Mar. K. 94. str.) ... »kupio *leš*« (Mar. K. 368. str.) ... »drži raskomadani *leš*« (Mar. K. 366. str.) ... »nalik na *leš*« (Dav. B. 92. str.) ... »uzeće *leš*« (Andr. N. 60. str.) ... »preneo *leš*« (Andr. N. 60. str.).

I kod imenice *leš* odlučivali su prvenstveno psihološki razlozi. Značenje imenice *leš* je mnogo šire nego značenje imenica *mrtvac* i *pokojnik*. *Leš* može biti i ljudski i životinjski. To je nešto mnogo dalje nego *pokojnik* ili *mrtvac*. Nećemo nikad, osim u izuzetnim situacijama, reći za nekog bliskog i poznatog da »vidimo vidjeti njegov *leš*«, nego »vidjeti *mrtvaca* ili *pokojnika*«. Razlike su naročito emotivne prirode, izbor između tri različite imenice: *leš*, *mrtvac*, *pokojnik*, izražava i emotivni odnos govornog lica prema onome ko je tom imenicom označen.

Leš je lišen osobina subjekta, on je samo objekat.

Ove tri imenice mogu se stepenovati prema snazi emotivnog odnosa govornog lica. *Pokojnik* izražava najjaču emotivnu angažovanost, *mrtvac* pretpostavlja slabiju emotivnu bliskost, dok upotreba riječi *leš* znači potpunu emotivnu neutralnost govornog lica prema objektu govora.

Širina semantičkog polja ovih imenica je u obrnutoj srazmjeri sa emotivnom angažovanošću govornog lica.

Pokojnik ima najuže semantičko polje, *mrtvac* šire, a *leš* najšire.

AKUZATIV IMENA ŠAHOVSKIH FIGURA

Imena šahovskih figura imaju redovno akuzativ jednak genitivu. I za ovo odstupanje od osnovnog pravila bitni su razlozi psihološke prirode. U šahu igrač ne posmatra figure kao predmete, nego kao aktivne učesnike igre, one koji napadaju i koji se brane.

Tome doprinosi i činjenica da većina šahovskih figura imaju nazive koji u svom osnovnom značenju nose obilježja živih bića (*pješak*, *skakač*, *lovac*, *kralj*, *kraljica*), a samo jedna (*top*) nosi naziv čije je osnovno značenje, značenje predmeta. Oblik akuzativa je analogijom prenesen i na figuru koja se imenuje nazivom za predmet — *top*. Vidnu ulogu u tome imala je i svijest igrača o nekoj vrsti života samih figura na tabli i u toku igre.

Evo kako nam pregledani korpus potvrđuje iznesene tvrdnje: »imali po *jednog pešaka* ... imao *aktivnog topa* i *kralja* ... jači za *pešaka* ... postavio *svog kralja* ... osvojio *protivničkog topa*, imao *slobodnog pešaka* ... podvezao je *protivničkog topa* ... stavio *protivničkog kralja* ... previđa *jednog pešaka*« (Sport, Beograd, 16. XII—63) ... »juri *protivničkog lovca* ... osigurao *kralja* ... uzeti *skakača* ... uzeti *lovca*« (Oslobođenje, 7. X—73) ... »ako uzme *lovca*« (Svijet, 11. III—74) ... »polazeći nade u *ovog jakog pješaka*... ima *aktivnijeg kralja*« (Borba, Zagreb 12. XII—73)... »povlači *tog matorog kralja* ... zakloni *svog kralja*« (Isak. S. 163. str.).

AKUZATIV ZBIRNIH IMENICA ZA ŽIVO

Zbirne imenice za živo, kao što su: *naraštaj*, *narod*, *odbor*, *puk* imaju akuzativ jednak nominativu. I za ovo razlozi su psihološke prirode. Ovakve imenice se u svijesti doživljavaju kao neizdiferencirani skup jedinki, pa im je akuzativ jednak nominativu, kao i kod imenica koje znače nešto neživo i apstraktno.

Na isti način se ponašaju i sljedeće imenice: *miting*, *kolektiv*, *klub*, *dvor* (u značenju ljudi na dvoru), *materijal* (u značenju ljudi) i slično.

Sljedeći primjeri pokazuju da je kod svih imenica ove kategorije akuzativ jednak nominativu: »Policija rasturi *miting*« (Dav. B.

60. str.) ... »da brani svoj narod« (Dav. B. 193. str.) ... »nije još opredelio za kolektiv« (Dav. B. 328. str.)... »navija za neki fudbalski klub« (Lal. L. 207. str.)... »radi za Dvor« (Andr. S. 197. str.)... »poznavati materijal« (Krl. H. 109. str.).

AKUZATIV U SLUČAJU PERSONIFIKACIJE PREDMETA I POJAVA, SPECIFIČNOSTI LITERARNOG STILA

Kada se vrši *personifikacija predmeta ili pojava*, tada se oni smatraju živim i redovno im je akuzativ jednak genitivu.

Ovo naročito dolazi do izražaja u literarnom stilu. Kada pisac želi da oživi neku pojavu ili predmet, on to može učiniti i mijenjanjem njenog gramatičkog oblika, stavljajući je u oblik koji se upotrebljava za nešto živo.

Vrlo je karakterističan primjer za ovo kod pisca *Anđelka Vuletića u romanu »Gorko sunce«*, gdje se u unutrašnjem monologu njegovog junaka Dinka javlja ovakva rečenica: »Stigao sam ja njega, metka« (207. str.). Tu je metak doživljen kao protivnik koji progoni glavnog junaka, želi da ga stigne. Da bi iskazao koliko je nesrećan, Dinko kaže da je on sam svojom nesrećnom sudbinom »stigao metka«, ovaj se nije morao ni truditi da njega pronađe, sam je na njega natrapao. U ovom slučaju metak više i ne znači predmet, nego zlu kob koja vreba čovjeka.

Kod *Branka Ćopića u »Bašti sljezove boje«* mitraljez nosi naziv šarac, koji je inače uobičajen kao ime konja. Zato se na 119. strani ovog romana kaže: »municiju za šarca«. Ovaj akuzativ koji je jednak genitivu pokazuje da se mitraljez doživljava kao živo biće, naročito u jeku bitke, kada je on, ili vjerni saborac, ili ljuti protivnik.

Sličnu potvrdu za promjenu imena šarac kada znači mitraljez nalazimo u *listu Sloboda* (Mostar, 22. X — 73). U rečenici »Tutnem u ruke jedan šaržer, zobi' za moga Šarina«, mitraljez je personificiran, a personifikacija je proširena i poređenjem municije sa zobi — hranom za konje. Ime Šarin stavljeno je pod navodnice, što takođe upućuje na preneseno značenje.

U istom djelu B. Ćopića (*Bašta sljezove boje*) nalaze se primjeri za akuzativ koji je jednak genitivu u slučaju personificiranja predmeta. Cvijeću su data imena živih bića pa je zato rečeno: »Pogleda plavo i crveno cvijeće, Vida i Vidu« (85. str.).

Slična je personifikacija u *»Lelejskoj gori«* M. Lalića gdje drveće nosi imena ljudi: »posjekli su Jelu i Jovana« (354. str.). Međutim, mnogo zanimljiviji primjer nalazimo u ovom djelu kada se jedno naselje — katun Jablan doživljava kao živo biće pa pisac kaže: »da sam nekim čudom natrapao na dvojnika Jablan — katuna« (Lal. L. 374. str.). I ovdje se jednakost oblika akuzativa — dvojnika — sa genitivom može objasniti izuzetnim psihološkim trenutkom Lalićevog junaka. Izgubljen u planini, podivljao, progonjen, Lado Tajović u košmaru doživljava okolinu pa je i Jablan — katun živo biće koje ga vreba i koje ima svog dvojnika.

Slična je personifikacija u *Marinkovićevom romanu Kiklop*: »da gine za onog svog kukastog pauka« (333. str.) gdje se misli na njemački kukasti krst. Oživljavanjem tog simbola postignut je snažan stilski efekat i istaknut piščev emotivni odnos prema nosiocima kukastog krsta.

Grupi riječi čiji se oblik akuzativa koleba pridružuje se i riječ *kadar*, francuskog porijekla, sa osnovnim značenjem = sastav radnika neke ustanove ili preduzeća, profesionalne ili partijske organizacije. Jedna ličnost u *Davičovom romanu Bekstva* kaže: »Sačuvao Partiji jednog dobrog kadra« (78. str.) gdje se pod pojmom *kadar* misli na pojedinca, pripadnika Partije i zato je oblik akuzativa kao kod imenica koje znače nešto živo.

Međutim, ta ista imenica u romanu *Uhode, Derviša Sušića*, iako se odnosi na pojedinca ima oblik akuzativa koji je jednak nominativu: »Vidim ja, odvede mi dobar *kadar*« (127. str.). Imenica *tenor* u romanu *M. Božića Kurlani* ima oblik akuzativa jednak genitivu: »dočarati *lirskog tenora*« (66. str.). U ovom slučaju prevladala je svijest o tome da je *tenor*, ne samo vrsta glasa, nego i čovjek koji ima određenu boju glasa.

U istu vrstu spada i sljedeći primjer nađen u romanu *Kiklop R. Marinkovića*: »ne ispušta uspavanog *medijuma*« (79. str.). Osnovno značenje riječi *medijum* je nešto neživo (sredina), ali u ovom slučaju *medijum* označava hipnotisanog čovjeka pa je akuzativ jednak genitivu.

OBLIK AKUZATIVA U SLUČAJU KADA SE IMENIMA ŽIVIH BIĆA OZNAČAVA NEŠTO NEŽIVO

Ovo je najbrojnija kategorija u kojoj oblik akuzativa zavisi od toga da li će prevladati svijest o tome da je ono što se označava imenom živog bića neživo, ili obrnuto.

Pošto je ovo vrlo frekventna kategorija, sljedeći primjeri pokazuju da je uzus već označio osnovno pravilo za oblik akuzativa ovih imenica: »dobio filmsku nagradu *Oskar*« (Vus, 12. XII-73), ali »dobila *Oskara* i ... pribavila *Oskara*« (Svijet, 12. IV-74) ... »Dobio je *Srebrnog medvjeda*, a *Elizabet Tejlor, Zlatnog medvjeda*« (Večernje novine, 28. III-74) ... »za koji je N. Bakster dobila *Oskara*« (Oslobođenje, 4. XI-73) ... »Smatralo se da je od svih brodova u ratu *Bizmarka* bilo gotovo nemoguće potopiti« (Politika, 15. II-73) ... »izgleda da su ipak uhvatili *Bizmarka*« (isto) ... »Tada je čitava britanska flota opkolila *Bizmarka*« (isto) ... »Avioni sa nosačem *Ark Rojal* stigli su brod *Bizmark*« (isto) ... »I tako sam prihvatio ponudu da odem u Holivud i napišem scenario za *Kuma*« (Ilustrovan politika, 17. IV-73) ... »Neki poznati redatelji odbili su da snimaju *Kuma*« (isto) ... »Mario Puzo je napisao scenario za *film Kum*« (isto) ... »Veliko pitanje je bilo: ko će tumačiti *Kuma*« (isto) ... »Frensis Kapola je izjavio da je prihvatio *Kuma* isključivo radi novca« (isto) ... »Dok je *Francuska veza* prošle godine osvojila

ravno pet Oskara, i Kuma u aprilu očekuje najmanje toliko zlatnih statuica» (92, 6. II-73)... »mogućnosti da izbliza pogledam »Pegaza« (ime vasijske rakete, Svijet, 28. XII-73)... »angažovali Pauka« (Auto, 2. IV-74)... »gledao Matijaša Grabancijaša« (Borba, 12. XII-73)... »svirali Mocarta, Betovena« (Male novine, 25. III-74)... »napisao dramu Prorok« (Večernje novine, 29. III-74)... »posjetio je preduzeće Soko« (Sloboda, Mostar 17. 9. 73)... »režirao sam Fiškala« (Oslobođenje, 7. II-74)... »posjetio kombinat za izradu odjeće i obuće Borac« (Večernji list, 3. i 4. XI-73)... »publika lijepo primila Otela« (Naša riječ, Zenica 27. VI-73).

Iz ovih primjera možemo zaključiti da u jezičkoj praksi važi pravilo da kada se imenicama koje znače biće imenuje nešto neživo, ako je upotrijebljena imenica sama, tada joj je akuzativ jednak genitivu, ali ako se uz nju nalazi bilo koja riječ koja objašnjava to ime, tada je akuzativ jednak nominativu. Zato je rečeno: »scenario za film Kum«, ali »snimaju Kuma«. Pošto riječ film uz Kum u prvom slučaju objašnjava pravo značenje, tj. da se radi o filmu koji nosi naziv Kum, akuzativ je jednak nominativu, jer je objašnjeno da se radi o nečem neživom.

U drugom slučaju nema te dodatne informacije i imenica se ponaša onako kako se ponaša i u svom osnovnom značenju, tj. u značenju živog bića, pa joj je akuzativ jednak genitivu. Ovo pravilo potvrđuje se i u literarnom i u naučnom stilu: »Proučili su celog Marksa, Lenjina, Staljina« (Dav. B. 191. str.)... »Učio sam Buharina napamet« (Dav. B. 253. str.)... »recitirati Jesenjina« (Mar. K. 22. str.)... »ona čita Werthera ili Adolpha« (Mar. K. 51. str.)... »neka čita Kumičića« (Mar. K. 51. str.)... »Idiota igraju« (Mar. K. 96. str.)... »Čitao Gida« (Mar. K. 110. str.)... »Englezi imaju Georga V« (naziv broda, Mar. K. 147. str.)... »voli te Liszta« (Mar. K. 159. str.)... »umri za Davida... kojeg Davida... odlučujete se za Davida... ponekad za Davida... odlučiti se za Davida« (David = Milkelandelovo djelo, Mar. K. 191. str.)... »čitao je Turgenjeva« (Mar. K. 333. str.)... »branio je onda Georga V« (Mar. K. 352. str.)... »počeo je da čita Fausta« (Lal. L. 122. str.)... »čitaš Džeka Londona... voli Džeka Londona« (Isak. S. 151. str.)... »Kad je Katzer napisao svog Vodiča« (Geološki glasnik Instituta za geološka istraživanja, Sarajevo 1974).

OBLIK AKUZATIVA IMENICA KOJE MOGU IMATI ZNAČENJE I ŽIVOG I NEŽIVOG

Imenice kao što su: rak, član, kuhar, savjetnik, zmaj i slične mogu se upotrebljavati u značenju nečeg živog, ali isto tako i sa značenjem nečeg neživog.

Maretić se kolebao u pogledu oblika akuzativa ovakvih imenica. On se pita: »da li će se reći — izliječio rak ili raka«.

Smatramo da je danas ova Maretićeva dilema potpuno razriješena. Praksa je uspostavila pravilo da kada se ove imenice upotrebljavaju u značenju živog, akuzativ im je jednak genitivu, ali kada se upotrebljavaju u značenju neživog, akuzativ im je jednak nominativu.

To potvrđuju i sljedeći primjeri: »Saharin ne izaziva rak« (Oslobođenje, 17. II-74) ... »oko 50 njih imalo je tek početni rak« (Vjesnik, 23. III-74) ... »jer su otrovni i izazivaju rak« (Oslobođenje, 12. IV-74) ... »stvaranje centra za rak« (Pobjeda, 17. III-74) ... »glavni je uslov za raka« (Veliki narodni kuvar, Beograd 1956., 51. str.) ... »najbolje je raka obariti u vinu« (isto, 51. str.) ... »raka ne smete bariti u mnogo tečnosti« (isto, 51. str.) ... »tečnost obuzme raka« (isto, 51. str.) ... »uzmite sad raka« (isto, 51. str.) ... »baciti raka u ključalu vodu... raka valja umeti jesti... uzmite raka...« (isto, 51. str.) ... »Ovu obradu je za Veliki narodni kuvar izvršila.« (isto, 1. str.) ... »On sadrži poseban dodatak — Savetnik« (isto, 1. str.) ... »imajući u vidu veliko interesovanje koje postoji za Moj kuvar« (isto, 1. str.).

OBLIK AKUZATIVA IMENICA — NAZIVA AUTOMOBILA I SPORTSKA TERMINOLOGIJA

Dosadašnji primjeri i posmatrane kategorije imenica pokazali su da se pitanje jednakosti akuzativa s genitivom ili nominativom od Maretićevog vremena rješavalo u određenom pravcu i da je uzus u tom pogledu nametnuo izvjesna pravila koja su potvrđena upotrebom u literarnom, novinarsko-publicističkom i naučnom stilu.

Međutim, jezička praksa neprekidno donosi nove probleme i traži njihova rješenja.

Dok se ne pronade rješenje, u praksi vladaju kolebanja među kojima će prevladati neke tendencije i stvoriti novo upotrebno pravilo.

U fazi kolebanja u vezi s oblikom akuzativa su danas naročito nazivi automobila i sportska terminologija.

Kolebanje u određivanju oblika akuzativa za nazive automobila prvenstveno dolazi odatle što prosječan govornik teško može na osnovu naziva automobila zaključiti, je li njegovo osnovno značenje za živo ili neživo. Kada se radi o prezimenu nekog proizvođača automobila, tada je to često teško odrediti. Kod naziva kao što su: princ, jaguar i slično, manja su kolebanja i obično se kaže da je neko kupio *princa* ili *jaguara*. Međutim, među različitim nazivima, kao što su: fijat, ford, moskvič, opel, benc, krajzler, citroen, folksvagen, union, zaporožec, varburg i slično, teško je razlikovati osnovna značenja za živo ili neživo.

Zbog toga u jugoslovenskoj reviji za automobilizam »Auto« (2. IV-74) na jednom mjestu stoji: »kupio sam *forda* u Subotici«, a na drugom: »stigla je roba za *ford*«.

Zbog toga je kolebanje i kod naziva automobila kada ne znače živo. U istoj reviji (Auto, 2. IV-74) kaže se: »pristigla je roba za *vartburga*«.

U literarnom stilu nema potvrda za ovakva odstupanja.

U sportskoj terminologiji u obliku akuzativa nalazimo mnogo različitosti. To naročito važi za nazive raznih sportskih klubova koji mogu imati osnovno značenje nečeg živog, zatim neživog, biti upotrijebljeni s prijedlogom, ili bez njega i, najzad, imati akuzativ koji je jednak genitivu ili nominativu. Ekscerpirani materijal iz sportske terminologije, relevantan za ovu problematiku, podijelili smo prema navedenim obilježjima u pet osnovnih kategorija uz koje ćemo odmah navoditi i potvrde iz novinarsko-publicističkog stila. Nakon toga ćemo pokušati da odredimo osnovne tendencije u razvoju ove pojave.

a) Slučajevi kada je naziv sportskog kluba s osnovnim značenjem nečeg živog, upotrijebljen bez prijedloga, a akuzativ je jednak genitivu: »Pobijedili su sarajevskog *Željezničara*« (Oslobođenje, 24. VII-73); »pobijedili *Borca*... pobijedili *Borca*« (Oslobođenje, 23. IX-73); »nadigrali *Radnika* iz Hadžića« (Oslobođenje, 23. IX-73); »*Željezničar* pobijedio *Proleter*« (Radio-Sarajevo, Vrijeme sporta i razonode, 30. X-73); »Partizan dočekuje *Hajduka*« (Oslobođenje, 7. X-73); »propustio na tabeli *Hajduka*« (TV Sarajevo, Dnevnik I, 19. X-73); »Bosna savladala *Željezničara*« (Oslobođenje, 4. XI-73); »mora pobijediti *Željezničara*« (Oslobođenje, 10. XI-73); »dočekuje subotičkog *Spartaka*« (isto)... »*Spartaka* moramo pobijediti« (isto); »da treba da računa i na *Željezničara* i *Partizana*« (Male novine, 25. III-74)... »pobijedio je sarajevskog *Omladinca*« (Sloboda, 22. XI-73); »*Borac* II dočekuje *Željezničara*« (Glas, 12. IX-73).

b) U ovoj kategoriji nalaze se primjeri kada je naziv sportskog kluba sa osnovnim značenjem nečeg živog upotrijebljen bez prijedloga, a akuzativ je jednak nominativu: »savladavši *Partizan*« (TV Dnevnik, Sarajevo 16. IX-73); »da olakša *Borac* sa oba boda« (isto); »mladi napuštaju *Mornar*« (Večernji list, 3. i 4. XI-73); »ne potcjenjuju banjalučki *Borac*« (Sportske novine, 21. II-74); »stoga *Borac* očekujemo« (isto); »savladavši novajliju u ligi *Metalac*« (Oslobođenje, 4. XI-73); »da vodim *Partizan*« (Sport, 16. XII-73); »imala slabog protivnika *Bokelj*« (Pobjeda, 17. III-74); »dočekuju *Borac* iz Čačka« (Vjesnik, 23. III-74); »savladaju oslabjeli *Hajduk*« (Politika, 28. III-74); »*Hajduk* dočekuje *Proleter*« (Večernje novine, 29. III-74); »savladala je *Partizan*« (isto); »porazili *Proleter*« (TV Dnevnik Sarajevo, 7. IV-74).

c) Kada je naziv sportskog kluba sa osnovnim značenjem nečeg živog upotrijebljen sa prijedlogom, akuzativ je jednak nominativu: »izjavio da navija za *Partizan*« (Oslobođenje, 28. VIII-73); »ko navija za *Željezničar*, *Borac*« (isto); »slobodan udarac za *Hajduk*« (Radio Sarajevo, Vrijeme sporta i razonode, 30. I-73); »kod rezultata 1:0 za *Hajduk*« (isto); »u Splitu 1:0 za *Hajduk*« (isto); »korner za *Hajduk*« (isto); »aut za *Hajduk*« (isto); »veru u *Partizan*« (Sport, 16.

XII-73); »vratilo u *Partizan*« (isto); »rešenje za *Partizan*« (isto); »Ha-džiabdić se vraća u *Partizan*« (isto); »registrovao za *Mornar*« (isto); »došao u *Partizan*« (Sportske novine, 21. II-74); »prelazak u *Partizan*« (isto); »podsjeća na sarajevski *Željezničar*« (Svijet, 1. III-74); »prvenstvo će biti za *Bokelj* završeno« (Pobjeda, 17. III-74); »došao je u *Partizan*« (Vus, 12. XII-73); »tako će za *Borac* igrati *Arslanagić*« (isto).

d) Kada je naziv sportskog kluba sa osnovnim značenjem nečeg neživog, akuzativ je jednak nominativu:

»Ko navija za *Velež* ili *Čelik*« (Oslobođenje, 28. VIII-73); »Milošević prvi put predvodi *Čelik*« (Oslobođenje, 7. X-73); »Iskra pobijedila *Leotar*« (TV Dnevnik Sarajevo, 31. X-73); »Najniže mjesto za *Famos*« (Sportske novine, 21. II-74); »za *Čelik* bila najuspješnija« (isto); »dočekuje *Čelik*« (Pobjeda, 14. III-74); »strijelci za *Čelik*« (isto); »*Bokelj* mora pobijediti *Čelik*« (Pobjeda, 17. III-74); »Miljak će igrati za *Medveščak*« (Vjesnik, 23. III-74); »da ugrozi vodeći *Zadar*« (Politika, 28. III-74); »bodovi za *Lovćen* i *Čelik*« (Pobjeda, 10. III-74).

e) Slučajevi kada je naziv sportskog kluba sa osnovnim značenjem nečeg neživog, a akuzativ je jednak genitivu:

»*Partizan* pobijedio *Juga* iz Dubrovnika« (Oslobođenje, 24. VII-73); »*Zvezda* dočekuje *Veleža*, a *Olimpija* *Maribora*« (Radio Sarajevo, Jutarnji dnevnik 5. IX-73); »*Famosa* ne poznajemo dobro« (Oslobođenje, 7. X-73); »*Rijeka* pobijedila *Maribora*« (TV Dnevnik, Sarajevo 19. X-73); »*Dinamo* je pobijedio *Čelika*« (TV Dnevnik 27. X-73); »onda sam vezan uz *Veleža*« (Sloboda, 22. X-73); »savladali *Leotara*« (Sportske novine, 21. II-74); »*Veleža* obavezuje i tradicija« (Svijet, 1. III-74); »*Budućnost* je pobijedila *Miločera*« (Pobjeda, 14. III-74); »takvog *Zagreba* zamišljali smo u prvoj lizi« (Sportske novosti, 11. XII-73); »ovdje treba pomenuti i *Veleža*« (Politika, 7. III-74).

Pregledani materijal pokazuje da do kolebanja u obliku akuzativa u kategorijama a) i b) dolazi zbog toga što se u svijesti govornog lica bore dva značenja ovakvih naziva, osnovno značenje živog bića i značenje naziva sportskog kluba. Naziv kluba se odnosi na skup pojedinaca kao i kod zbirnih imenica tipa narod, naraštaj, kod kojih nema kolebanja u obliku akuzativa, jer je on uvijek jednak nominativu. Međutim, kod naziva sportskih klubova snažno je prisutno osnovno značenje imenice, pojačano i doživljavanje značenja naziva kluba kao vrlo aktivne cjeline koja djeluje kao jedno živo biće. Time se može objasniti podjela na kategorije a) i b), sa podjednakim brojem potvrda za jednakost s nominativom, kao i sa genitivom. Sadašnji trenutak ne može pokazati da li će doći do prevladavanja jednog oblika, i kojeg.

Kategorija c) pokazuje formu koja je u praksi apsolutno u upotrebi. Svi ekscerpirani primjeri potvrđuju pravilo po kojem kada je naziv sportskog kluba sa osnovnim značenjem nečeg živog

upotrijebljen sa prijedlogom, akuzativ je jednak nominativu. Pregledani korpus ne pruža nijedan primjer koji bi opovrgao ovo pravilo.

Kolebanja koja su opravdana, a susrećemo ih u kategorijama a) i b) prenesena su i u oblast u kojoj za njih nema opravdanja. Takvi primjeri obuhvaćeni su tačkom e) koja se odnosi na nazive sportskih klubova sa osnovnim značenjem nečeg neživog kada je jedino ispravan oblik akuzativa koji je jednak nominativu.

Prema pregledu rezultata do kojih se došlo istraživanjima u okviru naznačenog korpusa može se zaključiti da je uzus izgradio prilično određena pravila u vezi s jednakošću akuzativa s nominativom ili genitivom. U tom pogledu primjećujemo da nema nikakve teritorijalne distribucije nego su u svim krajevima srpskohrvatskog jezičkog područja podjednako prisutne tendencije da se u okviru ove kategorije imenica akuzativ izjednači s genitivom u slučaju kada se imenicama koje znače živo biće imenuje nešto neživo, ako je upotrijebljena imenica sama, bez mogućnosti da se na drugi način iskaže njeno padežno značenje.

Drugi zaključak koji je također potvrđen u cjelokupnom korpusu odnosi se na nazive sportskih klubova sa osnovnim značenjem nečeg živog uz koje se nalazi prijedlog. Kod njih je uvijek akuzativ jednak nominativu.